

УДК 347.97/.99

ПОНЯТТЯ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ СУДОВО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Овсяннікова О.О., к. ю. н., асистент
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена визначенню поняття «правова політика» та виокремленню судово-правової політики як одного з різновидів правової політики держави. Окреслюються поняття, основні ознаки та цілі судово-правової політики. Наводяться пріоритетні напрями діяльності держави задля забезпечення належної судово-правової політики в Україні.

Ключові слова: правова політика, судово-правова політика, судово-правова реформа, судова система, судова влада

Статья посвящена определению понятия «правовая политика» и выделению судебно-правовой политики как разновидности правовой политики государства. Определяются понятие, основные признаки и цели судебно-правовой политики. Предлагаются приоритетные направления деятельности государства, направленные на обеспечение должной судебно-правовой политики в Украине.

Ключевые слова: правовая политика, судебно-правовая политика, судебно-правовая реформа, судебная система, судебная власть.

Ovsiannikova O.O. DEFINITION AND PRIORITY DIRECTIONS OF THE LEGAL-COURT POLICY

The article is about the definition of the term «legal policy» and distinguishing legal-court policy as a state legal policy type. The definitions of the essence, major properties and goals of legal-court practice are given. Priority directions of the state activities which provide required legal-court policy are proposed.

Key words: legal policy, legal-court policy, legal-court reforming, legal system, judicial power.

Визначальну роль у житті будь-якого сучасного суспільства відіграє політика і, зокрема, правова політика держави. Правова політика як наукова категорія є досить новим та складним явищем для України, тому доцільно здійснити її сутнісну характеристику та визначити основні елементи.

Характеристика правової політики та її окремих різновидів була предметом дослідження багатьох вчених та практиків, зокрема В.І. Борисова, О.В. Петришина, О.М. Рудневої, В.Я. Тація, П.І. Фріс, О.В. Шмоткіна, І.В. Яковюка, О.Н. Ярмиша та деяких інших. Водночас окремим питанням здійснення та удосконалення судово-правової політики приділили увагу у своїх працях О.Б. Абросімова, Н.О. Верещинська, С.К. Загайнова, А.І. Зайцев, А.Б. Киреев, Л.М. Москвич, Луць Л.А., В.В. Онопенко, М.Д. Савенко, М.І. Сірий, Н.Ю. Хаманева, О.Є. Шундікова та інші.

Мета даної наукової статті полягає в комплексному загальнотеоретичному дослідженні правової політики та судово-правової політики як різновиду правової політики, її сутності та змісту, інших характеристик, а також окресленню основних пріоритетних напрямків здійснення судово-правової політики в Україні, спрямованих на її оптимізацію.

Правова політика є особливим видом політики держави, що ґрунтується і виникає у сфері права, при цьому об'єктивно потре-

буючи впорядкування з боку публічної влади. Вона є самостійним політико-правовим феноменом, формою реалізації політичного курсу держави з власною складною внутрішньою структурою.

Правова політика є дуже складним явищем, специфіка якого полягає у виробленні та (або) втіленні в життя правових ідей стратегічного характеру, тобто ідей, які визначають напрями розвитку суспільства загалом. Правова політика України базується на низці пріоритетів, під якими розуміють першочергові завдання, проблеми, питання, які потребують нагальному вирішенню державною владою сьогодні та у найближчій перспективі. Їх першочерговий характер визначається відповідно до пануючих у громадянському суспільстві уявлень про ієрархію соціальних цінностей, що підлягають першочерговому забезпеченню та захисту правом. Визначення першочергових завдань правової політики створює сприятливі умови для успішного вирішення державою тактичних (проміжних) завдань, спрямованих на досягнення стратегічних цілей у правовій сфері [1, с. 29].

Правова політика держави розробляється та здійснюється на основі взаємодії всіх суб'єктів, що входять у політичну систему суспільства, і втілюється у цільових програмах, концепціях розвитку, міжнародних договорах, законах та інших нормативно-правових актах держави, офіційних документах.

Правову політику можна розглядати в декількох аспектах: по-перше, як самостійний вид політики (має власну суверенну структуру, зароджується і діє виключно у сфері права); по-друге, як обов'язкову складову будь-якої державної політики («присутня» в будь-якій політиці, реалізуючи її за допомогою права).

Якщо розглядати перший напрям, то слід зазначити, що тут правова політика виявляється у формуванні нормативно-правової бази держави, у правотворчій діяльності. Другий же напрям проявляється в юридичному забезпеченні усіх інших видів державної політики, правовому регулюванню й правозастосуванню. Але всі ці напрями сходяться в одній точці і становлять єдине поняття «правова політика» [2, с. 23].

Правова політика – багатогранне явище, яке можна структурувати за різними групами, видами. Наприклад, за територіальною ознакою виокремлюють загальнодержавну та локальну правову політику, за галузю права – кримінально-правову, цивільно-правову, адміністративно-правову тощо [3, с. 63]. Варто визнати, що кожний із видів правової політики може своєю чергою включати підвиди політики.

Оскільки правова політика виникає і діє у сфері права, відповідно найбільш розгалуженою є класифікація різновидів правової політики залежно від галузі права. Слід зазначити, що ще наприкінці XIX – початку XX ст. вчені-юристи виділяли галузеві види правової політики. Наприклад, С.О. Муромцев виокремлював «цивільно-правову» політику [4, с. 15].

Так, в юридичній доктрині застосовують видовий поділ правової політики за галузями права, підгалузями та їх правовими інститутами. Ці види мають на меті сприяти виявленню, синтезуванню та використанню гуманістичних компонентів відповідних галузей права. Загалом види правової політики виконують роль засобу щодо досягнення мети захисту прав і свобод особи. Зокрема, виокремлюють такі види правової політики: конституційно-правова; кримінальна та/або кримінально-правова; державна політика у сфері боротьби зі злочинністю; антикорупційна політика; фінансово-правова; бюджетно-правова; судово-правова; процесуально-правова; кримінально-виконавча; кримінологічна; міжнародно-правова; міжнародна; кримінально-правова; сімейно-правова; цивільно-процесуальна тощо [5, с. 306; 6, с. 25; 7, с. 110; 8, с. 325; 9, с. 101; 10, с. 275].

Враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що правова політика – це цілеспрямована планомірна діяльність

держави у сфері правового регулювання соціальних відносин, суть якої полягає в розробленні та практичній реалізації правових ідей і цілей стратегічного характеру. Правова політика є організуючим початком усього правового життя та правового розвитку суспільства, є однією з форм здійснення державної політики, засобом юридичної легітимації офіційного політичного курсу держави.

Як ми вже зазначали, одним із різновидів правової політики є судово-правова політика. Питання становлення незалежної судової влади на сьогодні є вкрай актуальним, оскільки зараз в Україні відбувається політико-правова криза, яка, між іншим, проявляється у намаганні представників з боку органів виконавчої та законодавчої влади здійснювати тиск на судову владу, використати її в своїх інтересах. Тож проведення належної судово-правової політики виявляється одним із першочергових завдань державної влади.

Актуальність судово-правової політики пов'язана з очевидною необхідністю подальшої цілеспрямованої модернізації судової системи України, її подальшої адаптації до умов сьогодення, потреб, проблем та задач соціального життя. Очевидно, що коло питань та проблем, які можуть бути поставлені в рамках наукової концепції судово-правової політики, є достатньо широким. Серед найбільш важливих можна виокремити наступні.

Перш за все, це проблема суб'єктів, які формують та реалізують таку політику. Під суб'єктом, який здійснює судово-правову політику, слід розуміти особу або орган, які мають можливість та уповноважені своїми рішеннями та діями впливати на структурування та функціонування судової системи, а також пов'язані з нею інститути та процеси. Однією з суттєвих рис сучасної української судово-правової політики є її полісуб'єктність. Поняття суб'єкта судово-правової політики охоплює як цілий ряд вищих органів державної влади (Президент, Верховна рада (саме в компетенції законодавчої влади видання законів та інших нормативних актів, що застосовуються судовими органами, які встановлюють статус суддівського корпусу, а також порядок його формування, повноваження суду і процесуальні правила судової діяльності), прокуратура, Міністерство юстиції, безпосередньо судові інстанції, особливо вищі судові інстанції), так і професійні органи суддівського самоврядування, органи, що безпосередньо беруть участь у формуванні суддівського корпусу (зокрема, З'їзд суддів України, Рада суддів, Вища кваліфіка-

ційна комісія суддів, Вища рада юстиції та інші), а також міжнародно-правові інститути (Міжнародний Суд з прав людини та інші). У зв'язку із багатою кількістю суб'єктів судово-правової політики, виникає проблема зон відповідальності, оптимального розподілу участі в судово-правовій політиці. Одним із найактуальніших, на наш погляд, є питання щодо розширення участі у формуванні судово-правової політики інститутів громадянського суспільства, що пов'язано з підвищенням уваги громадськості до якості правосуддя, і відповідно із необхідністю забезпечення таких принципів судово-правової політики, як демократичний характер, гласність, легітимність, наукова обґрунтованість та концептуальний характер [11].

Наступне важливе питання – визначення поняття судово-правової політики. Слід зазначити, що в науковій літературі не існує єдиного визначення судово-правової політики. Разом із тим, узагальнюючи існуючі думки вчених та практиків, можна виокремити основні властивості судово-правової політики. Зокрема, судово-правова політика:

1) пов'язана із судовою гілкою влади, без якої неможлива її реалізація;

2) здійснюється лише у межах збалансованої, відлагодженої системи правових засобів, щоб досягати найбільш ефективного правового врегулювання суспільних відносин;

3) є публічною, офіційною, має владно-імперативний зміст;

4) орієнтована на управління справами суспільства на основі дотримання та врахування інтересів особистості, суспільства та держави;

5) формується та здійснюється широким колом суб'єктів;

6) носить правовий та масштабний характер;

7) концепція судової політики має визначити найближчі та перспективні цілі розвитку системи органів судової влади.

Концепція судово-правової політики повинна враховувати потреби функціонування та розвитку судової системи; визначати основні пріоритетні напрямки розвитку судової влади; найближчі та перспективні цілі; суб'єктів цього процесу; предметну сферу політики. Вона повинна включати і прогностичні елементи щодо майбутнього судової системи, перспективи її розвитку у межах єдиного політико-правового простору. Крім цього, концепція судово-правової політики повинна включати принципи, засоби, форми функціонування та шляхи розвитку судової влади. Основними складовими судово-правової політики мають бути: основні засади розвитку судової влади, принципи її функціонування, принципи по-

будови та функціонування системи органів судової влади, перелік потреб суспільства у здійсненні правосуддя, основні пріоритети розвитку судової системи, першочергові та перспективні завдання, шляхи та засоби забезпечення судових реформ, перелік факторів та причин, що перешкоджають реформуванню судової системи, науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо їх подолання, засоби забезпечення взаємодії з іншими підсистемами органів державної влади та органів самоврядування, засоби попередження та розв'язання соціальних конфліктів у період правового вакууму, засоби запобігання виходу за межі законності чи конституційності [12, с. 8].

Більш детально в рамках запропонованої статті хотілось би зупинитись на змісті судово-правової політики, іншими словами – розкрити основні пріоритетні напрями її здійснення задля належного функціонування судової влади в Україні.

Так, до змісту судово-правової політики входить оцінка стану судової системи України, судоустрійного та судочинного законодавства, визначення глобальних напрямків, перспектив, цілей, задач та пріоритетів розвитку сучасної судової влади, а також реалізація запланованого. Під пріоритетами судово-правової політики розуміються найбільш актуальні її задачі, що впливають із стратегічних цілей, та які потребують першочергового вирішення. На сьогодні, на наш погляд, можна виокремити такі пріоритетні напрями здійснення судово-правової політики в Україні:

1) підвищення ступеню легітимності судової влади, іншими словами – відновлення та підвищення довіри суспільства до органів судової влади та суддів (слід зазначити, що деякі кроки з боку держави були в цьому напрямі зроблені внаслідок прийняття 8 квітня 2014 року Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»);

2) гарантування однакової для всіх громадян доступності правосуддя, тобто реформування органів судової влади таким чином, щоб забезпечити кожному, хто бажає звернутися за захистом своїх порушених прав, можливість безперешкодного та зручного звернення до суду;

3) утвердження дійсної незалежності судової влади, зокрема, встановлення належного рівня фінансування судів та суддів, законодавче закріплення більш суворого відповідальності за спроби тиску або впливу на суддю з боку посадових осіб, представників влади та громадськості, мінімізування політичного впливу на суддів та здійснення інших необхідних заходів;

4) удосконалення судочинства, процедурних аспектів правосуддя;

5) формування високого рівня професійної правової свідомості та правової культури суддівського корпусу;

6) розробка короткострокових та довгострокових програм розвитку судоустрійного та судочинного законодавства;

7) усунення прогалин та колізій у правому регулюванні функціонування судової влади, забезпечення узгодженості та актуальності відповідної нормативної бази;

8) удосконалення судових механізмів захисту прав та законних інтересів людини та громадянина, підвищення ефективності судового захисту тощо.

Що стосується деталізації цих напрямів та розуміння більш конкретних, нинішніх цілей судово-правової політики, то єдиного підходу наразі немає, можна спостерігати різні оцінки та пропозиції щодо найкращого проведення судово-правової політики в Україні. Відповідно, це є предметом для подальших дискусій.

Отже, як висновок, можна зазначити, що судово-правова політика – це особливе політико-правове явище, що формується внаслідок системної, науково обґрунтованої діяльності державних та недержавних органів та осіб, яка направлена на визначення стратегії та тактики розвитку судової системи, удосконалення судоустрійного та судочинного законодавства, оптимізацію судової практики з метою забезпечення ефективного функціонування судової влади, побудови правової держави та громадянського суспільства в Україні.

Мета проведення судово-правової політики – звернути увагу на необхідність судової влади як незалежної самостійної гілки влади мати власну ідеологію та в рамках єдиної державної політики конкретизувати свої, в тому числі політичні, цілі та задачі. Вважаємо, що подальша розробка загальнотеоретичної концепції судово-правової політики є актуальним завданням сучасності, а також одним із вагомих ресурсів оптимізації функціонування судової системи та

підвищення якості правосуддя у сучасному українському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Петришин О.В. Основні напрями формування та розвитку правової політики // *Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування* : [зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.)] / за ред. О.М. Руднєвої, д. ю. н., проф. – К. : НІСД, 2013. – 160 с. – С. 29.
2. Минькович-Слободяник О.В. Види правової політики України // *Часопис Київського університету права*. – 2012/2. – С. 21–24.
3. Шмоткін О.В. Сутнісні елементи правової політики // *Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування* : [зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.)] / за ред. О. М. Руднєвої, д. ю. н., проф. – К. : НІСД, 2013. – 160 с. – С. 63.
4. Муромцев С.А. Определение и основное разделение права. – М., 1879. – С. 15.
5. Борисов В.І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки // *Проблеми законності : республік. [міжвід. наук. зб.] / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х., 2009. – Вип. 100. – С. 305–312.*
6. Голина В.В. Теоретичні та прикладні проблеми втілення кримінологічної політики в Україні // *Право України*. – 2009. – № 7. – С. 24–30.
7. Зайцев А.И. Судебно-правовая политика: проблемы специализации // *Правовая политика и правовая жизнь*. – 2001. – № 2. – С. 107–117.
8. Российская правовая политика : [курс лекцій] / под ред. д-ра юрид. наук, проф. Н. И. Матузова и д-ра юрид. наук, проф. А. В. Малько. – М., 2003. – 528 с.
9. Фокина М.А. Гражданско-процессуальная политика: понятие и приоритеты // *Правовая политика и правовая жизнь*. – 2002. – № 2. – С. 91–105.
10. Фріс П.Л. Кримінально-правовополітика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. – К., 2005. – 332 с.
11. Шундикова О.Е. Судебно-правовая политика как фактор оптимизации функционирования судебной системы современной России // *Заголовок с экрана* : <http://argument-advokat.ru/statyi/22-1>
12. Луць Л.А. Судова політика – основа формування та функціонування системи органів судової влади // *Вісник Центру суддівських студій*. – № 11. – 2008. – С. 7–9
13. Киреев А.Б. Судебно-правовая политика в современной России: проблемы теории и практики // *Дис. на соискание ученой степени к.ю.н.* – Белгород, 2009. – 202 с.